

**Jaarverslag
Beiaard Cuneratoren Rhenen
speeljaar 2019**

Samenvatting:

Stichting Cuneragilde Rhenen heeft in 2017 de zorg en activiteiten voor de beiaard overgenomen van de Stichting Beiaard Cuneratoren (SBC). 2017 was een overgangsjaar waarin de SBC financieel aan het afbouwen was en het Cuneragilde de bespelingen en het beleid bepaalde. Eind 2017 is SBC geliquideerd. Het jaar 2018 was het eerste volledige jaar dat de handmatige bespeling van de beiaard door het Cuneragilde is geregeld.

Het bestuur van de Stichting Cuneragilde Rhenen dankt allen die hebben bijgedragen aan het speeljaar 2019. Beleidsvoornemen 2020 is doorgaan met de beiaard onder de aandacht van bevolking en toeristen te brengen en het aantal bespelingen te handhaven. Dat is minimaal een wekelijkse bespeling en op de tweede en vierde zaterdag van de maand een bespeling met bezoek mogelijkheid.

Opgesteld januari 2020 / bestuur Stichting Cuneragilde Rhenen

Inhoud:

Samenvatting	2
Inhoud	2
Inleiding	3
De Cuneratoren	3
Restauratie	3
Beiaard	3
Paulusklok	4
Ontstaan beiaard traditie	4
De beiaard in de Cuneratoren	4
Bandspeelautomaat	5
Status speelcabine en stokkenklavier	5
Aantal bespelingen 2019 en eerder	6
Beiaardiers in 2019	6
Financiën	6
Beleid 2020 en slotwoord	7

Inleiding

“In de Nederlanden zingt de tijd” is de titel van een boek van Bertus Aafjes uit 1976. Aafjes citeert daarmee Edmondo de Amicis in zijn beschrijving van de Nederlanden uit 1874: ‘... in Olanda l’ora canta...’

De beiaard van de Cuneratoren doet al sinds de middeleeuwen mee aan deze stedelijke beiaard traditie.

Dit is het derde jaarverslag voor de beiaard in de Cuneratoren dat opgesteld is door de Stichting Cuneragilde Rhenen.

In november 2016 tekenden de Stichting Beiaard Cuneratoren (SBC) en de Stichting Cuneragilde Rhenen een intentieverklaring waarin afgesproken werd dat het Cuneragilde alle taken van de SBC over zou nemen.

In 2017 heeft het Cuneragilde kunnen kennismaken met de praktische kant van het regelen van de bespeling en het werven van gelden hiervoor.

Eind 2017 is de SBC geliquideerd.

2019 is het tweede volle jaar dat het Cuneragilde verantwoordelijk was voor de handmatige bespeling van de beiaard.

In het onderstaande de belangrijkste zaken die gespeeld hebben rond de beiaard en de beiaardiers. Iets over historie, belang van, restauratie, bespeling en over inkomsten en uitgaven.

Een deel van dit jaarverslag is overgenomen uit de eerdere jaarverslagen (2017 en 2018)

De Cuneratoren

Toren, inclusief beiaard, zijn eigendom van de gemeente Rhenen. Dit eigendom gaat terug naar het begin van de negentiende eeuw toen Koning Lodewijk Napoleon de belangrijkste kerktorens in Nederland uit het eigendom van de diverse kerken ontvreemde. Dit had een strategisch -juridische achtergrond. Om het Franse rechtssysteem in te kunnen voeren was een nauwkeurige beschrijving van eigendommen noodzakelijk. Hiervoor werd een kadastrale registratie en bijbehorende landmeting ingericht. Aan de toren is in die tijd jarenlang een bordes gemonteerd geweest waarop landmeettoestellen geplaatst konden worden.

Restauratie

Toren en beiaard zijn rijksmonumenten. De laat gotische toren is gebouwd tussen 1492 en 1531 en is vele keren aangetast door brand/bliksem, oorlog, vocht en vorst. De toren is even zovele keren weer hersteld en gerestaureerd. Ook recent nog heeft de toren in de steigers gestaan. Op 1 januari 2017 kreeg het Cuneragilde weer de mogelijkheid om de toren met groepen belangstellenden te beklimmen.

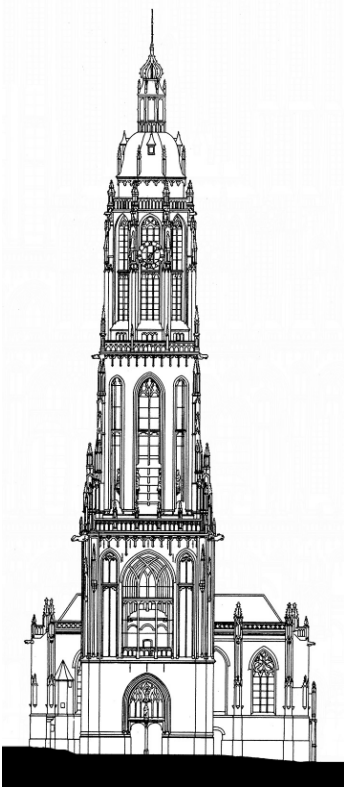
In de herfst van 2017 was de restauratie afgerond en is de toren wederom in volle glorie te bewonderen.

Beiaard

De beiaard in de Cuneratoren bestaat uit 1 historische klok (de Paulusklok), twee luidklokken door “Eijsbouts” uit Asten uit 1954 en 44 klokken die gegoten en gestemd zijn in 1958 door de firma “Van Bergen” uit Heiligerlee. De drie zwaarste klokken vormen samen een “gelui”. Dit gelui wordt gebruikt door de kerkelijke gemeente om diensten aan te kondigen.

Deze drie zwaarste klokken vormen tevens de basis van de tijdsaanduiding: de hele uren op de zwaarste klok, de halve uren een toon hoger en een enkele kwartiersslag op de lichtste van de drie.

In 2019 is de voorslag - het wijsje voorafgaand aan de uur / halfuur slag -

weer zodanig ingesteld dat voor het hele uur een duidelijk langer wijsje gespeeld wordt dan voor het halve uur. In totaal zijn 2x 20 wijsjes ingesteld op de automaat.

Paulusklok

De Paulusklok is gegoten door Jan Tolhuis en heeft als geboortjaar 1555. Op de buitenkant van de klok is een reliëf afbeelding van Paulus te zien. De renaissance klokversiering heeft als randschrift een Latijnse tekst uit de brieven van Apostel Paulus aan de Romeinen (13) en kan vertaald worden als: “Broeders, het uur is voor u aangebroken om uit de slaap te ontwaken. Reeds is het heil ons dichterbij dan toen wij tot het geloof kwamen. “

De Paulusklok heeft een diameter van 140 cm, een gewicht van 1660 kg en is bij het opnemen van de klok in de nieuwe beiaard, waarschijnlijk in 1954, alsnog gestemd door Eijsbouts uit Asten.

Op 31-maart 1943 is de klok in opdracht van de Duitse bezetter tijdens de klokkenvordering uitgenomen uit de Cuneratoren en vervoerd naar Spijk. Na de oorlog is deze historische klok teruggekomen in Rhenen.

Ontstaan beiaardtraditie

Bij het ontstaan van de steden, met hun diensten- en handels samenleving werd “tijd” als communicatie en afspraken raamwerk steeds belangrijker. De plaatselijke toren voorzag hierin. Er waren immers nog geen horloges en private uurwerken. De uur-slag, halfuur-slag en eventueel kwartierslag zijn eeuwenoude stedelijke tradities. Onderdeel van het stadsrecht dat door leenheer en/of kerk aan de stad gegeven werd, was het klokrecht. Het recht om zelfstandig de tijd kenbaar te maken. Een verfijnde tijdsaanduiding is van onschatbare waarde voor het ontstaan en onderhouden van een stedelijke samenleving. En natuurlijk ook: hoorde je de klokken van Rhenen, dan viel je onder de rechtspraak en vrijheden (het stadsrecht) van Rhenen, Rhenen voegt zich al eeuwen in deze basis tradities die uit de middeleeuwen stammen. Niet uniek, maar wel heel wezenlijk – Rhenen is een stad ! Heeft stadsrecht én klokrecht.

Puur pragmatisch: als je meerdere klokken hebt kun je een wijsje spelen en dat wijsje speel je voorafgaand aan de uur-slag, als waarschuwing: “als je wilt weten hoe laat het is moet je zo meteen meetellen”. Zonder “voorslag” weet je nooit zeker of je de eerste slag of slagen gemist hebt.

Automatisch spel en handmatige beiaard bespeling zijn dus, net als de klokken, van middeleeuwse oorsprong. Oorspronkelijk als oproep tot gebed (benedictijns luiden) en later verder verfijnd naar het burgerlijk uur-luiden. De middeleeuwse stadskern van vrijwel alle Hollandse, Vlaamse en Noord-Franse steden, wordt altijd door één of meerdere beiaards meerdere keren per uur gekleurd met het geluid van zingend brons. En zo nu en dan hoort daar een handmatige bespeling door een vaardige beiaardier bij.

Stad en beiaard zijn onlosmakelijk verbonden. Het is dan ook niet voor niets dat de “beiaard-cultuur” behoort tot UNESCO wereld erfgoed in Vlaanderen en onderdeel is van de “Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed Nederland”.

De uurwerk van de Cuneratoren is gekoppeld aan de astronomische tijd. De eerste slag is precies “op tijd”.

Nationale Inventaris
Immaterieel Cultureel
Erfgoed Nederland

De beiaard in de Cuneratoren

De drie zwaarste klokken kunnen *beieren*. Dit geluid wordt mechanisch-elektrisch aangedreven.

Het geluid “roept de levenden, beweend de doden en verjaagd de bliksem” als vrije vertaling van een middeleeuwse Latijnse tekst die op een aantal oude klokken te lezen is.

De drie klokken hangen aan een krukas ophanging waardoor het beieren minder moeite kost en ook een hogere frequentie heeft. Nadeel hiervan is dat het geluid uitsluitend naar de vloer gericht is en dus minder ver draagt.

Alle 47 klokken zijn opgenomen in een *mechanisch/automatisch spel* met elektrisch aangedreven hamers aan de buitenzijde van de bellen. Dit mechanisch spel werkt met elektromagneten die “bediend” worden door een “Midi-computer”. Deze computer is geplaatst in de meterkast in de hal van de toren. Deze midi muziekcomputer is van omstreeks 1998 en was destijds “modern”. Tegenwoordig beschouwen we de hierin opgenomen EPROMs met hierin aangebrachte melodietjes als gebruiksonvriendelijk en alleszins gedateerd. Het aanbrenge van andere uur wijsjes is alsof je je weg moet vinden op een twintig jaar oude home-computer. Het is gedateerde hard- en software. Aanpassing en onderhoud lukken nog steeds, maar deze techniek is over het einde van levensduur.

Voor *handmatige bespeling* zijn alle klokken verbonden via draadstangen en tuimelaars met een mechanische speeltafel – “het stokkenklavier”. De beiaardier maakt een verticale beweging met de stok in het klavier en deze wordt uiteindelijk via een tuimelmechanisme omgezet in een horizontale beweging: de klepel die op ingestelde afstand aan de binnenkant van de bel hangt wordt tegen de bel geslagen (getrokken).

De “van Bergen Beiaard” (Heiligerlee) inclusief het “van Bergen” stokkenklavier is de enige nog spelende “van Bergen”. Het is een zware beiaard en behoort tot de top 10 van Nederland. Deze beiaard heeft een duidelijk eigen karakter, en niet zoals vele, meestal jongere, beiaards voorzien van een standaard klank en timbre.

Bandspeelautomaat

Tot ca. 1998 was de toren voorzien van een “bandspeelautomaat” voor de wijsjes die gespeeld werden tijdens uurslag en halfuurslag. Dit elektrisch aangedreven apparaat is enigszins te vergelijken met een draaiorgel mechaniek.

Dit bandspeelapparaat inclusief de oude rollen bleek nog opgeslagen in het inmiddels opgeheven museum het Rondeel. Het behoorde niet tot de basiscollectie en is niet meeverhuisd naar het nieuwe Stadsmuseum Rhenen. De oude bandspeelautomaat en rollen zijn overgebracht naar een van de verdiepingen in de toren.

Status speelcabine (verbeterd) en stokkenklavier

De speelcabine bestaat uit een houten vlonder in de klokkenstoel waarop bronzen kozijntjes met lexan (plexiglas) beglazing. Een deel van deze beglazing is vervangen en voorzien van kit in de kozijnen opgenomen. In 2019 is alle kit van de beglazing nagelopen en waar nog aangevuld. Tevens is een nieuwe en afgeschermd verwarming in de cabine geplaatst en zijn schakelaars en overig elektra grotendeels gemoderniseerd. Genoemde

werkzaamheden door en/of in opdracht van de eigenaar, de Gemeente Rhenen. Veelal op verzoek of initiatief van de beiaardier en/of het Cuneragilde. Er zijn korte en directe lijnen met het ambtelijk apparaat van de gemeente. Dit wordt door beiaardier en Cuneragilde als plezierig ervaren.

Aantal bespelingen 2019 en eerder

De laatste jaren van de Stichting Beiaard Cuneratoren werd ca. 2x per maand gespeeld. (ca. 24 x per jaar)

Vanaf eind 2016 is het aantal bespelingen opgevoerd naar ca. wekelijks .

In 2017 in totaal 41 bespelingen waarvan het merendeel verzorgd werd door Klaas de Haan. Daarnaast werden ca. 12 stage bespelingen door Siem Gerritsen uitgevoerd. (Totaal 2017: 53)

In 2018 is door diverse beroeps beiaardiers 43 keer gespeeld. Dit is exclusief ca. 19 stage bespelingen door Siem Gerritsen. (Totaal 2018 : 62)

In 2019 is door diverse beroeps beiaardier 42 keer gespeeld. Dit is exclusief 21 bespelingen door vrijwilliger/amateur beiaardier Siem Gerritsen (Totaal 2019: 63)

De twee wekelijkse zaterdagmiddag bespelingen vinden plaats tijdens torenbezoek. De vele bezoekers kunnen dan van dichtbij kennismaken met het instrument en de beiaardier. In totaal is op 23 zaterdagen gespeeld tijdens beklimmingen

De overige bespelingen zijn meestal op markt-donderdagochtenden en een enkele keer op vrijdag-koopavonden.

In augustus hebben op zaterdagen 4 beiaardiers een concertbespeling ten gehore gebracht. Een bijna verloren gegane traditie is nieuw tot leven gebracht: het gebruik van een privé tuin als luistertuin direct tegenover de toren. Daar kon onder het genot van een glaasje en afgeschermd van bijgeluiden geconcentreerd geluisterd worden. Het gebruik van de luistertuin mocht zich verheugen in een toenemend aantal bezoekers.

Beiaardiers in 2019

Klaas de Haan, vaste beiaardier sinds 1998: 39 bespelingen inclusief 1x concertbespeling

Bob van der Linden: 1 concert bespeling (beiaardier o.a. Eusebius Arnhem)

Roy Kroezen: 1 concert bespeling (oud beiaardier Cunera, tegenwoordig werkzaam in VS als beiaardier)

Mathieu Polak: 1 concert bespeling (docent conservatorium- beiaardschool Amersfoort)

Siem Gerritsen speelt als vrijwilliger / gekwalificeerd amateur op het instrument: 21 bespelingen

Financiën 2019

De bespelingen door professionele beiaardiers kosten geld. De financiële afhandeling is onderdeel van de totale kosten en baten van het Cuneragilde. De "erfenis" van de Stichting Beiaard Cuneratoren is de basis van een geormerkte post op de balans ten behoeve van de handmatige bespelingen. Donaties zijn/worden hierbij gevoegd. In 2017 ontving het Cuneragilde een eenmalige donatie van de gemeente ten behoeve van handmatige bespeling van medio 2017 tot 2018.

De gemeente heeft in 2019 in het kader van ondersteuning van Professionele podiumkunsten het Cuneragilde ondersteund met een donatie € 2200.

Mede hierdoor waren uitgaven en inkomsten in balans en kon het aantal bespelingen vrijwel gelijk blijven met 2018.

De ontvangen eenmalige subsidie in 2017 en de subsidie in 2019 maakte het mogelijk de wekelijkse bespeling te continueren.

Samen met de donaties van particulieren zorgt dit voor een financieel overzichtelijke situatie. Er zijn bij ongewijzigd beleid op korte termijn geen financiële knelpunten te verwachten.

Het financieel jaarverslag van de de Stichting Cuneragilde Rhenen 2019 is op te vragen door een email te zenden aan info@cuneragilde.nl. (beschikbaar na medio maart 2020)

Beleid 2020 en slotwoord

Door het Stichtingsbestuur is besloten het aantal bespelingen in 2020 minimaal gelijk te houden aan 2018 en 2019.

De concert bespelingen in augustus zijn goed bevallen en zullen indien dit planningstechnisch haalbaar is, herhaald worden.

Op 3 mei speelt de beiaard in het kader van 75 jaar Vrijheid. Dit is een landelijk initiatief van de Kon. Ned. Klokkenspel Vereniging waaraan de beiaardier, het Cuneragilde en de organisatie van 75 jr Vrijheid graag ondersteuning geven.

De samenwerking van Cuneragilde en gemeente Rhenen worden door het Cuneragilde als waardevol beschouwd en bewijzen wederzijdse zorg en aandacht voor dit unieke instrument.

Een uitbreiding van het aantal donateurs, particulieren en bedrijven is uit oogpunt van draagvlak wenselijk.

Je gebonden weten met belangrijk immaterieel erfgoed zorgt op langere termijn voor blijvende instandhouding van het instituut "Beiaard Cuneratoren".

'... in Olanda l'ora canta...'

Wij danken allen - vrijwilligers, donateurs, subsidiegevers, beiaardiers en alle anderen die hebben bijgedragen – voor een succesvol beiaardjaar 2019.

Opgesteld januari 2020 door Tom Leker namens de Stichting Cuneragilde Rhenen.

Cuneragilde – gidsen in Rhenen

meer informatie over het Cuneragilde op cuneragilde.nl
voor instap rondleidingen, zie de agenda op deze site.

gids / vrijwilliger worden : stuur een mail naar info@cuneragilde.nl

een groepsrondleiding boeken met een Cuneragilde gids:
ga naar/ neem contact op met VVV-Stadsmuseum Rhenen > een bezoek waard!

DONATEUR WORDEN

De zorg voor de handmatige bespeling van de beiaard is berust bij de Stichting Cuneragilde Rhenen.

Naast enkele structurele subsidies zijn wij op zoek naar donateurs die het instant houden en daarmee de handmatige bespeling van deze unieke beiaard mede mogelijk willen maken. Beiaard en beiaard-bespeling zijn cultureel erfgoed waar we zuinig op horen te zijn.

De beiaard van de Cuneratoren moet klinken.

**U wordt donateur door een bedrag over te maken naar rekening:
NL 19 RABO 0147 3226 34 van Stichting Cuneragilde Rhenen**

Wilt u onze digitale nieuwsbrief ontvangen stuur dan een mail met uw gegevens naar info@cuneragilde.nl

De Stichting Cuneragilde Rhenen faciliteert een 50 tal vrijwillige gidsen die U allemaal graag rondleiden op Rhenens Cultureel Erfgoed (toren, kerken, stadcentrum, de Grebbeberg, etc)

www.cuneragilde.nl